

УДК 378.016:37

І.Л. Холковська
м. Вінниця, Україна

ЗАДАЧНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ КОНФЛІКТОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Постановка проблеми. Конфліктологічна підготовка майбутніх учителів у першу чергу ґрунтується на вивченні психолого-педагогічних дисциплін, унаслідок чого вони мають опанувати необхідний обсяг знань у сфері конфліктної взаємодії. Проте конфліктологічна готовність передбачає не стільки володіння певними знаннями, скільки конфліктологічну компетентність, здатність майбутніх учителів на практиці попереджати й вирішувати конфлікти в навчально-виховному процесі. У зв'язку з цим після засвоєння студентами теоретичних знань у галузі конфліктології виникає потреба в проведенні практикумів, спрямованих на розв'язання конфліктних педагогічних ситуацій, формування у студентів умінь обирати адекватні способи і прийоми управління конфліктами у педагогічній взаємодії. Реалізації цього завдання може сприяти орієнтація на методологічні положення, обґрунтовані у рамках задачного підходу (Г. Балл, Д. Гришин, Ю. Кулюткін, Н. Кузьміна, В. Сластьонін, Л. Спірін та ін.).

Аналіз попередніх досліджень, публікацій. Поняття «задача» доволі широко використовується у психолого-педагогічних дослідженнях, присвячених розвитку професійного мислення майбутніх фахівців. Психологічна традиція в дослідженні поняття «задача» закладена у працях Г. Балла, В. Давидова, О. Леонтєва, А. Петровського, Я. Пономарьова, С. Рубінштейна та ін. О. Леонтєв, розкриваючи зміст теорії діяльності, визначає задачу як мету, що висувається в певних умовах [4]. С. Рубінштейн розглядає задачу як «мету для розумової діяльності індивіда, співвіднесену з умовами, в яких вона задана» [5, с. 369]. Г. Балл виокремлює три категорії задач, які «є супідрядними: в них враховується мета діяльності, досвід суб'єкта і володіння способом розв'язання задачі» [1, с. 98]: задача як мета діяльності; задача як ситуація, що вимагає від суб'єкта деякої дії, спрямованої на знаходження невідомого на основі використання його зв'язків з відомим (розумова задача); задача як ситуація, що вимагає від суб'єкта деякої дії, спрямованої на знаходження невідомого на основі його зв'язків з відомим в умовах, коли суб'єкт не має способу цієї дії (приблизна задача). Аналіз різних підходів до визначення поняття «задача» дає змогу зробити висновок, що його центральною ланкою є дія, в основі якої лежить мета, мотив, предмет, спосіб і результат.

Поняття «професійно-педагогічна задача» широко застосовується у контексті професійної підготовки майбутніх учителів (Г. Бухарова, Б. Вульфів, Ю. Кулюткін, Т. Курленко, Т. Лапико, Л. Спірін, Л. Фрідман, Н. Яковлева та ін.). Професійно-педагогічна задача трактується «як результат усвідомлення суб'єктом професійних дій і прийняття їх до виконання» [7, с. 50]; «результат усвідомлення суб'єктом мети діяльності, умов діяльності і проблеми діяльності» [6, с. 26]; компонент педагогічної системи, що виникає з проблемної ситуації, вимагає від суб'єкта педагогічної діяльності застосування професійних умінь в умовах задачної системи для досягнення виниклих цілей [3].

На наш погляд, професійно-педагогічні задачі можуть бути важливим засобом конфліктологічної підготовки майбутніх учителів, формування у них комплексної готовності до пошуку оптимальних способів поведінки у складних ситуаціях навчально-виховної взаємодії.

Орієнтуючись на дослідження М. Бершадського та В. Гузеєва [2], ми визначили комплекс вимог до розробки професійно-педагогічних задач конфліктологічного змісту: 1) повнота пред'явлення задач, які стосуються всіх понять, фактів, стратегій і способів поведінки у конфліктній ситуації; 2) наявність ключових задач, які виступають у ролі об'єднуючих центрів, в яких розглядаються факти або способи діяльності, що мають принципове значення для конфліктологічної підготовки; 3) системність і структурованість задач, яка досягається їх

взаємопов'язаністю, підпорядкованістю (ключові задачі — підготовчі — допоміжні), поетапним зростанням складності; 4) цільова орієнтація, що визначає місце, порядок виконання, призначення конфліктологічних задач у системі професійної підготовки; 5) цільова достатність, що відображається у необхідній кількості задач різної спрямованості: для індивідуальної і групової роботи, самостійної (у тому числі дослідницької) діяльності і тренувань під час занять, для поточного і підсумкового контролю; 6) творчий характер, що налаштовує на пошук нестандартних підходів до вирішення конфліктів; 7) психологічна комфортність, яка забезпечує врахування у способах пред'явлення задач різних темпераментів, типів мислення, видів пам'яті студентів.

Відповідно до зазначених вимог ми виокремили чотири групи професійно-педагогічних задач, що відображають структуру і зміст підготовки майбутніх учителів до попередження та розв'язання педагогічних конфліктів: методологічні, теоретичні, методичні, практичні. Кожна група задач, у свою чергу, передбачає розв'язання студентами п'яти взаємопов'язаних підтипів, що диференціюються за рівнем складності: репродуктивні, логічні, пошукові, дослідницькі, творчі. З урахуванням специфіки конфліктологічної підготовки нами визначено зміст різних типів професійно-педагогічних задач, які можуть використовуватися у процесі формування готовності майбутніх учителів до попередження та розв'язання педагогічних конфліктів.

1. Методологічні задачі.

1.1. Репродуктивні задачі: на оволодіння цілісною науковою картиною щодо явища педагогічного конфлікту, базовими і периферійними категоріями методології педагогічного конфлікту, основними компонентами методологічного аналізу явища педагогічного конфлікту; на оволодіння формами методології педагогічного конфлікту: описовою і прописовою; на усвідомлення рівнів методології педагогічного конфлікту: філософського, загальнонаукового, конкретно-наукового, методико-технологічного; на вивчення умов ефективної взаємодії науки і практики, основних принципів і способів використання отриманих методологічних знань для вдосконалення практики попередження і розв'язання педагогічних конфліктів у реальній педагогічній діяльності; на систематизацію і узагальнення наукового матеріалу щодо явища педагогічного конфлікту на основі фундаментальних принципів, законів, закономірностей наукового пізнання картини світу.

1.2. Логічні задачі: на здійснення методологічного аналізу явища педагогічного конфлікту на кожному рівні методології; на узагальнення наукових знань світоглядного характеру щодо явища педагогічного конфлікту; на доказ і обґрунтування наукової достовірності теоретичних висновків щодо явища педагогічного конфлікту в реальній педагогічній дійсності.

1.3. Пошукові задачі: на вивчення методологічних підстав, структури, способів побудови і розвитку теорії педагогічного конфлікту; на оволодіння принципами підходу і способами добування знань про явище педагогічного конфлікту в реальній педагогічній дійсності, методів їх перетворення й інтерпретації за кожним з рівнів методології; на визначення міжнаукових зв'язків щодо вивчення явища педагогічного конфлікту.

1.4. Дослідницькі задачі: на оволодіння науковими основами проведення конфліктологічного дослідження в педагогічному процесі, його етапів, процедурних і методологічних вимог; на оволодіння методологічним інструментарієм кожного рівня методологічного аналізу педагогічного конфлікту; на проведення конфліктологічного дослідження в реальній педагогічній дійсності.

1.5. Творчі задачі: на формування наукового світогляду щодо явища педагогічного конфлікту на основі гуманістичної системи цінностей, ціннісних орієнтацій; на формування логіки наукового мислення, здібностей до узагальнення в процесі методологічного аналізу причин, закономірностей, факторів розвитку явища педагогічного конфлікту; на формування методологічної рефлексії; на розвиток здібностей до критичного осмислення і творчого застосування принципів, методів дослідження процесу попередження і розв'язання педагогічних конфліктів у реальній педагогічній дійсності.

2. Теоретичні задачі.

2.1. Репродуктивні задачі: на вивчення соціально-історичних передумов розвитку ідей учених у галузі конфліктології; на оволодіння основами теорії педагогічного конфлікту; на засвоєння змісту і особливостей педагогічних конфліктів, їх основних видів, причин, чинників, умов виникнення і протікання в різних педагогічних діадах; на застосування знань і умінь з педагогічної техніки під час моделювання процесу попередження і розв'язання конфлікту.

2.2. Логічні задачі: на використання під час аналізу педагогічних конфліктів, їх структури, динаміки, функцій, типології загальної структурно-понятійної моделі опису явища, що вивчається; на визначення компонентного складу стратегій вирішення педагогічного конфлікту: його внутрішньої (відносини) і зовнішньої (поведінка) складових; на оволодіння технологічними етапами вирішення педагогічних конфліктів.

2.3. Пошукові задачі: на виявлення типових педагогічних позицій і стилів поведінки суб'єктів педагогічного процесу в педагогічному конфлікті; на визначення спрямованості стратегій вирішення конфлікту, методів і критеріїв вирішення педагогічного конфлікту; на проектування процесу вирішення педагогічного конфлікту.

2.4. Дослідницькі задачі: на проведення системного дослідження явища педагогічного конфлікту; на прогнозування процесу розвитку і вирішення педагогічного конфлікту; на рефлексію процесу вирішення педагогічного конфлікту; на формулювання самостійних висновків щодо способів попередження і розв'язання педагогічних конфліктів.

2.5. Творчі задачі: на усвідомлення соціальної, професійної, особистісної значущості професії педагога, власної професійної ролі у попередженні і розв'язанні педагогічних конфліктів; на становлення педагогічної позиції і вироблення індивідуально-педагогічного стилю поведінки в процесі вирішення педагогічних конфліктів; на розвиток культури педагогічного мислення, культури педагогічного такту, на розвиток вербальної і невербальної культури, умінь педагогічної техніки в процесі вирішення педагогічного конфлікту; на усвідомлення власної професійної відповідальності, дотримання вимог педагогічної етики при вирішенні педагогічних конфліктів.

3. Методичні задачі.

3.1. Пізнавальні задачі: на вивчення загальних вимог до методики проведення дослідження педагогічного конфлікту; на вивчення основних етапів складання програми дослідження педагогічного конфлікту і змісту її основних частин: методичної і процедурної; на вивчення системи методів і процедур, що використовуються при аналізі конкретного виду педагогічного конфлікту; на вивчення діагностичного інструментарію, що стосується педагогічних конфліктів; на вивчення методів та прийомів попередження конфліктів; на вивчення методів та прийомів розв'язання конфліктів; на вивчення вікових та індивідуальних особливостей суб'єктів конфлікту, що можуть мати значення у процесі його вирішення.

3.2. Логічні задачі: на оволодіння методичними вимогами щодо збору первинної конфліктологічної інформації; на оволодіння структурою аналізу конфліктної ситуації; на оволодіння методичними вказівками щодо організації процесів прогнозування і проектування попередження і розв'язання педагогічного конфлікту.

3.3. Пошукові задачі: на обґрунтування доцільності застосування методів і прийомів вирішення педагогічного конфлікту залежно від його виду; на реалізацію умінь техніки управління своєю поведінкою і техніки педагогічної взаємодії в процесі вирішення педагогічного конфлікту; на вибір способу вирішення конфлікту з багатьох можливих та доведення його оптимальності.

3.4. Дослідницькі задачі: на здійснення програми дослідження педагогічного конфлікту; на грамотне використання діагностичного інструментарію; на здійснення збору первинної конфліктологічної інформації, кількісної і якісної обробки даних, аналізу отриманих результатів; на формулювання висновків і розробку практичних рекомендацій.

3.5. Творчі задачі: на реалізацію методики проведення наукового дослідження педагогічного конфлікту; на розвиток здатності приймати творчі рішення у сфері вирішення педагогічних конфліктів на основі базових знань щодо методів та прийомів конструктивної

взаємодії.

4. Практичні задачі.

4.1. Пізнавальні задачі: на розвиток емоційної стійкості, здібностей до саморегуляції, переконання і навіювання, гнучкості та ініціативності щодо вибору педагогічно доцільних дій при вирішенні педагогічного конфлікту; на формування гуманістичної спрямованості особистості майбутнього вчителя, його професійних установок на реалізацію особистісно-орієнтованого підходу в процесі вирішення педагогічного конфлікту.

4.2. Логічні задачі: на розвиток здатності отримувати оперативну, достовірну, повну, об'єктивну інформацію з різних джерел про причини, чинники і умови виникнення педагогічного конфлікту; на розвиток здатності правильно інтерпретувати і адаптувати отриману інформацію в умовах конфліктної ситуації; на розвиток умінь об'єктивної оцінки наслідків педагогічного впливу, оптимістичного прогнозування результатів вирішення педагогічного конфлікту; на розвиток умінь зовнішньої техніки; на розвиток умінь внутрішньої техніки.

4.3. Пошукові задачі: на формування адекватного сприйняття, розуміння і оцінки власної особи і особи конфліктанта; на педагогічно доцільне розв'язання комунікативного задачі; на встановлення психологічного контакту, позитивного емоційного зв'язку між конфліктуючими суб'єктами; на реалізацію стратегій попередження і розв'язання педагогічного конфлікту; на здійснення корекції тактичних дій.

4.4. Дослідницькі задачі: на визначення системи цінностей і ціннісних орієнтацій конфліктуючого суб'єкта, його цілей, інтересів, мотивів, потреб, позиції і стилю поведінки; на розвиток здатності протистояти стереотипності сприйняття конфліктуючого суб'єкта і адекватну оцінку його особистості в умовах педагогічного конфлікту; на аналіз, узагальнення, підсумкову оцінку результатів вирішення педагогічного конфлікту.

4.5. Творчі задачі: на розвиток культури педагогічного мислення у сфері вирішення педагогічного конфлікту; на становлення адекватної педагогічної позиції і розвиток індивідуального педагогічного стилю поведінки в процесі вирішення педагогічних конфліктів.

Розроблена система професійно-педагогічних задач є важливим засобом підготовки майбутніх учителів до попередження і розв'язання педагогічних конфліктів, оскільки забезпечує органічний взаємозв'язок між методологією, теорією, методикою і практикою педагогічної конфліктології. Розв'язування студентами професійно-педагогічних задач сприяє осмисленню, закріпленню, систематизації знань і оволодінню способами їх здобування, забезпечує формування конфліктологічних умінь і розвиток творчого мислення у галузі управління навчально-виховним процесом.

Послідовно впроваджувана система професійно-педагогічних задач, що передбачає поступове ускладнення, повинна враховувати реальні можливості студентів, їх теоретичну і практичну підготовку на різних етапах навчання, загальну й індивідуальну траєкторії розвитку.

Варто підкреслити, що ефективне вирішення системи професійно-педагогічних завдань майбутніми вчителями у сфері попередження і розв'язання педагогічних конфліктів неможливе без комплексної організації навчального процесу, що досягається єдністю і взаємозалежністю змісту, форм, методів і засобів навчання.

Висновок. Застосування задачного підходу в процесі конфліктологічної підготовки майбутніх учителів передбачає систематичну роботу студентів з системою професійно-педагогічних задач (методологічних, теоретичних, методичних, практичних), що поступово ускладнюються: від репродуктивних до творчих. Поетапне розв'язання професійно-педагогічних задач сприяє засвоєнню студентами нових способів дій у конфліктних ситуаціях, при цьому в кожному із завдань закріплюються освоєні раніше стратегії і прийоми дій. Формування конфліктологічної компетентності студентів відбувається на основі ускладнення навчальних задач, розв'язання яких вимагає все більшої пізнавальної активності, самостійності у пошуку рішень і застосування нешаблонних підходів. При цьому завдання, які поступово ускладнюються, повинні набувати все більшої практичної спрямованості, що сприяє розвитку мотивації студентів, спонукає їх до аналізу реальних проблемних ситуацій, пов'язаних з

майбутньою професійною діяльністю. Можливості задачного підходу у формуванні конфліктологічної готовності майбутніх учителів визначаються тим, що він дає змогу мотивувати, планувати і організовувати навчальну діяльність і одночасно створювати умови для творчої самореалізації студентів.

Література:

1. Балл Г.А. Теория учебных задач: психолого-педагогический аспект / Г.А. Балл. — М.: Педагогика, 1990. — 183 с.
2. Бершадский М.Е. Дидактические и психологические основания образовательной технологии / М.Е. Бершадский, В.В. Гузеев. — М.: Центр «Педагогический поиск», 2003. — 256 с.
3. Лапыко Т. П. Развитие профессиональной компетентности учителя в решении педагогических задач / Т.П. Лапыко: автореф. дис. ... канд. пед. наук. - М., 2002. — 20 с.
4. Леонтьев А.Н. Проблемы развития психики / А.Н. Леонтьев. - 4-е изд. — М.: МГУ, 1981. — 924 с.
5. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. — В 2 т. — Т.1. — М.: Педагогика, 1989. — 328 с.
6. Спирин Л.Ф. Теория и технология решения педагогических задач (развивающееся профессионально-педагогическое обучение и самообразование) / Л.Ф. Спирин. — М.: Российское педагогическое агентство, 1997. — 174 с.
7. Яковлева Н.М. Подготовка студентов к творческой воспитательной деятельности / Н.М. Яковлева. — Челябинск, 2011. — 128 с.

В статті розглядається сутність і можливості використання задачного підходу у процесі підготовки майбутніх учителів до попередження та розв'язання педагогічних конфліктів. Розкрито систему професійно-педагогічних задач (методологічних, теоретичних, методичних, практичних), що диференціюються за рівнем складності (репродуктивні, логічні, пошукові, дослідницькі, творчі).

Ключові слова: педагогічний конфлікт, задача, професійно-педагогічна задача, задачний підхід, конфліктологічна підготовка майбутніх учителів.

В статье рассматривается сущность и возможности использования задачного подхода в процессе подготовки будущих учителей к предупреждению и решению педагогических конфликтов. Раскрыта система профессионально-педагогических задач (методологических, теоретических, методических, практических), которые дифференцируются в зависимости от уровня сложности (репродуктивные, логические, поисковые, исследовательские, творческие).

Ключевые слова: педагогический конфликт, задача, профессионально-педагогическая задача, задачный подход, конфликтологическая подготовка будущих учителей.

In the article essence and possibilities of the use of task approach are examined in the process of preparation of future teachers to warning and decision of pedagogical conflicts. The system of professionally-pedagogical tasks (methodological, theoretical, methodical, practical) that is differentiated after the level of complication (reproductive, logical, searching, research, creative) is exposed.

Keywords: pedagogical conflict, task, professionally-pedagogical task, task approach, conflictological preparation of future teachers.